

IV

SERVANTESOV ULCINJ

“Ovo su samo detalji, prve skice koje veliki slikar priroda pruža prvom pogledu posjetilaca. Tek kasnije, šetnjom uz obalu, ta slika će se uobličiti u cjeloviti pejzaž pun mirisa crnogorskog krša, mora i, u ovim krajevima, uvijek toplog Sunca. To je Ulcinj, grad između dva mala poluostrva, sjevernog, sa Starim gradom i južnog, sa parkovima i hotelima, koji se pripremaju za prve goste. Od starog: ovdje je sačuvano devet džamija, dvije pravoslavne crkve, Stari grad, dvor i grob Balšića, neki stari običaji i nošnje. A, u to staro, upleli su se savremena arhitektura, hoteli, svakodnevni život, vrea karakteristična za naše primorske gradove. Pa, ipak, najveća draž su poznate ulcinjske plaže, na 11 km proteže se čuvena, sitnopješćana plaža Štoj. Tu se nalazi i neobično lovište riba, jedno od etnoloških znamenitosti Ulcinja. Ribari ovdje love na isti način kao stari Grci i Rimljani, prije mnogo vjekova. Svaki ribar ima svoje lovište i naziva ga *kalimerom*, što znači – srećom. Nema prolaznika koga ovuda put nanese, a da ne zastane pred kalimerama, pred ljepotama ovog pejzaža koji podsjeća na oživjele grafike sa Dalekog istoka.”

(Tekst prvog priloga TV Titograd u Dnevniku TV Beograd, 3. maj 1964. godine, koji označava početak rada Televizije Crne Gore).

Poslije duže vremena posjetili smo Ulcinj. Osim neizbježne istorijsko-kulturološke promenade sa vodičem kroz Stari grad, bilježimo aktivnost ovdašnjih entuzijasta. Govorićemo o autentičnom ulcinjskom kuvaru koji su prije određenog vremena objavile sestre Bibezić, zatim o slikarskoj radionici koju u toku zimskih mjeseci vodi slikarka Vahida Nimanbegu, a predstavimo i određene segmente iz dokumentarca “Albanska tradicija” koji je priredila Hatidže Nelaj.

Najjužnija crnogorska opština Ulcinj pravi je primjer nesvakidašnje ljepote, ali i respektabilan ekonomsko-turi-

stički potencijal. Naš sagovornik je davnašnji znanac, poznati turistički vodič Ismet Karamanaga koji je predsjednik Udruženja prijatelja i poštovalaca Starog grada "Kalaja".

- Grad Ulcinj je najljepši primjer multikonfesionalnog sklada i suživota, harmonije u Crnoj Gori, ovdje su dolazili mnogi narodi, Grci, Iliri, Mlečani i Osmanlije, ali je duboko vezan za dinastiju Balšića i za Crnu Goru. Ulcinj je jedna tačka na Mediteranu gdje su sve kulture, sve nacije i narodnosti koje i dan-danas žive u fantastičnoj harmoniji i suživotu, zato nikad nijesmo imali problema. Mi možemo biti primjer svuda, ne samo u okruženju, nego i u svijetu, kako se može zajedno lijepo živjeti. Ulcinj ima dvije i po hiljade godina kulturu i istoriju kroz koju je prolazio od Ilira do današnjih dana.

Ulcinj nazivaju gradom tri Jelene – prvo je bila oko 1240. godine kraljica Jelena Anžujska (supruga kralja Srbije Stefana Uroša) koja je ovdje dovela i svoju sestru, zatim Jelena (princeza bugarska), supruga cara Dušana, i najpoznatija, svakako, Jelena Balšić Hrebeljanović koja je bila najljepša žena svog vremena. Bila je kćerka srpskog kneza Lazara i kneginje Milice, supruga vladara Zete Đurađa II Stratimirovića Balšića, koja se 1411. godine preudala za bosanskog velikog vojvodu Sandalja Hranića, međutim ostavila je zavještaj, pa je sahranjena na Skadarskom jezeru, u crkvi Sv. Bogorodice na ostrvu Beška, i mislim da gledaoci znaju to. Interesantan je ovo grad za istoričare i kulturu jer je Ulcinj kroz istoriju prolazio kroz desetak istorijskih i civilizacijskih perioda koji su ostavili neizbrisive tragove u neponovljivoj kulturnoj baštini.

Svakako jedan od najpoznatijih perioda u istoriji Ulcinja i Crne Gore je to što je u Zeti bila dinastija Balšića, dakle 1360-1421.godine. Balšići su interesantni po tome što su ostavili tragove ovdje, imamo Kulu Balšića u gornjem dijelu Starog grada sa 92 metra nadmorske visine i njihove kuće. Ulcinj je u vrijeme Balšića bio prijestonica Crne Gore, i ne samo to, nego je Ulcinj imao svoj novac, kovani novac, tih 60 godina je nastala impozantna kulturna baština. Balšići su bili izuzetno obrazovani vladari. Imali su dvorove u Baru i Ulci-

nju, njegovali pismenost i književnost i zadužili sveukupnu umjetničku kulturu Crne Gore. Samo uzmimo čuvene manastire koji se nalaze na Skadarskom jezeru, kao i manastir Reževići u Budvi... Za vrijeme Venecije i Osmanske imperije Ulcinj je bio daleko ekonomski jači. No, u vrijeme Balšića Ulcinj je bio svoj grad na svome, imao je slobodu i ovjekovječen je slavom.

Mjesto na kome se nalazimo, akademik Pavle Mijović je nazvao Trg robova, na kojem ćemo govoriti o svjetski poznatom književniku Migelu de Servantesu koji je upravo u ovom gradu dobio svoje prezime. Doveden je ovdje od strane ulcinjskih pirata kao rob, ovdje je sreo lijepu Dolčineu, a postoje osnovane tvrdnje da su njegove borbe s vjetrenjačama (Don Kihot) nastale upravo ovdje.

- „Veliki turski admiral Alija Uluč, koji se proslavio pobjedom nad grčkim gusarom Haralmpom, vidjevši da gubi bitku kod Levanta, vještim manevrom je izvukao četrdeset brodova. U toj akciji, među zarobljenicima, našao se i Servantes“, priča Karamanaga. Uluč je Servantesa kao roba doveo u ulcinjski Stari grad gdje je ostao sve do 1575. godine.

Mi imamo pretpostavku o njemu, jer Servantes nikad nije rekao da je bio u Ulcinju, međutim, nakon što su ga španjski fratri oslobodili u Alžiru, rekao je - Ne pitajte me za četiri zadnje godine svog života, a to su godine kad je mogao biti doveden kao rob u Ulcinj.

Servantes je, očigledno, bio ovdje, jer mi imamo jednu legendu, sagu o servetu, dakle, čovjeku bez jedne ruke, a Servantes je, naučno je dokazano, izgubio lijevu ruku u bici kod Levanta. Imamo priču o Dolčinei, a grad se, nepobitno zvao Cita de Dolcinio, dakle to je vrijeme Venecijanske Republike, od 1421-1571. godine, nakon čega potpada pod Osmansku imperiju. Postoji mogućnost da je jedna dama dolazila ovdje, da je gledala jednog roba, pričamo je svima koji dođu u Stari grad, postali smo poznati, između ostalog, i po tome...Ovaj grad je na vjetrometini, tački spajanja svih kultura. Ulcinj se nalazi na istoj paraleli kao Rim i Barselona, jedan kosmopo-

litski grad i to se provlači kroz vjekove sve do danas. I zato je u Ulcinju najljepše živjeti.

Na posebnom dijelu Trga robova, uz muzej, stoji *sallataš*, kamen koji je imao ulogu u prošlosti, jer su kod njega dovođeni robovi koji su tu prodavani ili je pokušavano da budu prodani. Servantesa niko nije htio zbog deformiteta, jer lijevu ruku nije imao. Ovdje su ga Turci doveli nakon bitke kod Lepanta oko 1571. oko 400 robova iz Malte i Alžira, postajući snažno gusarsko uporište, kasnije dovođili i zarobljene nove, prodajući ih na Trgu robova. Između ostalog, bilo je sa njima i puno crnaca iz Čada, Sudana, Egipta, ljudi koji su živjeli ovdje nakon oslobođenja od ropstva (1878. godine čak 100 porodica, po pisanju prof. dr Đurđice Petrović – Afrički đetići – blic.rs) nijesu se vratili nazad, nego su postali cijenjani i poštovani građani Ulcinja.

- Pored ostalih, jedan od najpoznatijih bio je fotograf Rizo Šurla, čovjek koji je ostavio svoje korijene ovdje kod nas, bio je dva puta ženjen i prava atrakcija ne samo zbog boje kože, već i atletski građen, pa su se sa njim najradije slikavale turistkinje. Njegova druga žena je i danas živa, gospođa Nada, imaju sina i ćerku, Maria koji živi s porodicom u Ulcinju i Anitu, koja je u Beogradu, a koji su svjetlije puti od oca. Ima još nekoliko crnačkih porodica koje žive ovdje i oplemenili su ovaj grad.

Bila nam je želja da približimo kako izgleda društveni život u toku zime u Ulcinju gradu, pa smo došli u jedan divni kutak, kod naše poznanice profesorice Vahide Nimanbegu i zatekli djecu koja vole likovno, a nešto kasnije će doći i odrasli na slikarsku radionicu kod nje. Radionica postoji već 13 godina, dolaze djeca raznih uzrasta, od prvog razreda osnovne do gimnazije, a imaju i žensku grupu. Ovdje je sve lijepo, boje Mediterana su same po sebi čarobne, ali reklo bi se da ima mnogo i umjetničkog umijeća i vještine...

- Ima svakako, djeca su stvarno izvrsna, nakon završetka kursa u maju, imamo nekoliko izložbi, imali smo ih i u Albaniji, Srbiji, u Londonu smo imali izložbu za koju imamo

reprezentativan katalog. Radionice sam počela još kao studentkinja u Beogradu, tamo je nastavila moja prijateljica Tamara, a ja kad mi se rodila kćerka Lisa, da bi njoj djetinjstvo bilo interesantno, osnovala sam ovu radionicu. Sve se može naučiti, najbitnije za sve u životu je – voljeti, kad se nešto voli onda se to i nauči, djeca vole da su tu, da crtaju i nauče, jedino što od početka treba gajiti tu kreativnost i volju, pa sve polako dođe na svoje, sasvim pedagoški i ljudski prijatno kazuje nam profesorica Vahida.

Razgovarali smo sa razdraganim djevojčicama koje su nam rekle da ovdje crtaju, boje i slikaju kuće, životinje, cvijeće... S nastavnicom su zadovoljne, druže se, radove izlažu u puno gradova, srećne su što organizovano idu u pozorište, kino, sve do Glavnog grada stižu. Vidi se da se raduju tim zajedničkim trenucima i ovdje i na izletima, a odrasle dame su, takođe, zadovoljne.

- Ja sam Afrodita Cungić iz Ulcinja, u radionici sam četiri godine, slikamo, družimo se, našla sam dobre drugarice... Znači mi puno, znači prvo kao terapija, duševna hrana...

Kćerka osnivačice likovne radionice prof. Vahide Ni-manbegu, Lisa, zbog koje je i osnovala ovu radionicu da bi je zabavila u djetinjstvu, upisala je Srednju likovnu školu "Petar Lubarda" na Cetinju, odlučna da postane umjetnica, a sada majci pomaže u pedagoškom radu. Priča nam o tome.

- Likovna radionica mi je bila sve, krenuo mi je odavde taj likovni put, probudila se ljubav, osjećaj, želja... U školi na Cetinju mi je fantastično, uživam, tamo vidim što mi duša traži... Vjerujem da ću postati slikarka, možda idem u neku drugu granu slikarstva, ali otprilike je to to. Baš je lijepo pomagati majci ovdje, jer svi koji dođu imaju volju, sreću da idu gdje hoće, nije kao u školi gdje treba nekoga da naćeraš, oni samo ovo vole, priča nam Lisa, nasljednica Vahide Ni-manbegu, profesorice i slikarke.

"Tradicionalna babina kužina" je monografija - kuvar Ulcinja, ali i ne samo ovog grada, nego je to kuvar krajnjeg juga Crnogorskog primorja, ulcinjsko-starobarska kužina,

s obzirom na porijeklo autorki, koje vuku korijene iz oba grada. Sestre Adaleta i Dženana Bibezić, jedna pravница, a druga politikološkinja po obrazovanju, nude 133 kulinarska razloga zbog kojih morate doći u najjužniji grad. "Odrasla sam u kuhinji moje babe, rahmetli Hafize Peku i uz njena tradicionalna jela, koja su obojila moje djetinjstvo, ukusima i mirisima. I danas osjećam na usnama ukus njene pite od tike, rižota od sipe, ribe kapama, na kraju zaslađene njenom baklavom, besprekorno, u milimetre iscrtanom slobodnom rukom", piše Adaleta u predgovoru „Tradicionalne babine kužine“, vrijednog kulinara i impresivnog publicističkog štiva koji potpisuju ona i Dženana.

- Osnov kuvara su recepti moje babe koje je zapisala moja majka, a zatim su tu i ujnini recepti, jer ona je bila podjednako dobra kuvarica kao baba, živjela je s njom. Ujna je imala muža, tj. mog ujaka, zahtjevnog kapetana istančanog ukusa kome nije bilo lako ugoditi. Zatim su tu i mamini recepti, a kako se tu i dalje razvijala ideja kuvara, prikupljala sam recepte i od ostalih sugrađanki, svaki recept na kraju ima ime svog davaoca. To su 133 recepta, simboličnog broja.

Kuvar je rađen iz hobija, vikendom kad je Dženi dolazila iz Podgorice, ona je jela fotografisala, a ja sam, kad sam bila slobodna tokom sedmice, prikupljala recepte i ovaj drugi dio posla odradivala, priča nam Adaleta, koja je posebno zadovoljna što je kuvar primjenljiv. - Meni je najdraže što su mlade, koje u današnjici bježe od kivanja i spremanja domaće hrane, zadovoljne jer je sve napisano detaljno, ne moraju ništa da dodatno pitaju, sve im je jasno, ne libe se da uzmu da naprave, time mi je ugođaj veći što baš toj generaciji odgovara kuvar, zadovoljno svjedoči Adaleta.

Nedostatak velikog broja primorskih mjesta, pa naravno i Ulcinja jeste to što, iako je veliki broj restorana, malo njih priprema ono što bi turisti voljeli da probaju. Slaže se s tim koautorka ulcinjskog kuvara, ali ističe i neke izuzetke što se tiče restorana, te navodi primjere u Ulcinju i Baru, gdje je po tome jedinstvena "Stara kaldrma" koja samo tradicionalno

sprema. Turisti baš vole autentično, ono poniklo iz ovog podneblja. Upravo iz tog razloga priređuju u Ulcinju manifestaciju “Noć bamija”, što je veliki napredak, jer zna se poznati ulcinjski recept bamija s mesom, tako da se Adaleta nada da će se i ostali u tom smjeru orijentisati ubuduće. Susret s Adaletom bio je prilika za ugodan razgovor i degustaciju nekoliko ulcinjskih jela pripremljenih u restoranu “Plaža”.

Prije odlaska iz Ulcinja, zaključujemo razgovor sa hroničarem, iskusnim turističkim vodičem, a istovremeno čuvarom grada i njegovih vrijednosti, Ismetom Karamanogom, kojeg pitamo kako se grad može zaštititi...

- Teško ga je zaštititi od nas samih, mi koji živimo među drevnim zidinama Starog grada smo manje – više uzeli građevine u svoje ruke, tako da ne poštujemo dovoljno pravne propise koji vladaju za sredine kao što je naš stari grad. Postoji gornji dio prema Citadeli koji je sačuvao naš pokojni akademik Pavle Mijović, počasni član našeg udruženja, a koji se može kandidovati za listu Svjetske kulturne baštine UNESCO-a. Da bi došao na nju mora ostati takav kakav je sačuvan. Ubuduće ćemo još raditi na zaštiti i valorizaciji, ali se nadamo da će se i svijest naših ljudi koji žive u Starom gradu uzdići na viši nivo, da će poštovati pravne norme i propise kod gradnje. Nije dovoljno samo otvoriti kafane i biti ponuda gostima, potrebno je da gosti uživaju u neponovljivoj kulturnoj baštini staroj 2,5 hiljade godina.

Pripremajući se za ovaj razgovor interesovali smo se za rad Ismeta Karamanage i došli do zaključka da je on sebe ugradio u Stari grad Ulcinj, ali definitivno jeste veličanstvenost i vjekovnost grada Ulcinja ugradio u svoj život, za koji smatra da je ponosni dio Crne Gore. Nije, vjerujemo, slučajno što je baš pričom o Ulcinju otpočela svoj hod kroz vrijeme Televizija Crne Gore, te da će svoju trajnost vezati za doživotnost ovog najjužnijeg našeg grada.

2019.